

نقش ترویج در حفظ و احیاء مراتع مناطق مرکزی ایران

فرهود گل محمدی^۱، محمد کریم معتمد^۲

^۱ دکترای رشته ترویج و آموزش کشاورزی- عضو عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد بیرجند (ارائه کننده و مسئول

مکاتبات)،^۲ معاون دانشجویی و فرهنگی و دانشیار- دانشگاه گیلان

آدرس منزل فرهود گل محمدی (منزل پدر) (برای انجام مکاتبات ضروری): استان اصفهان، شاهین شهر، خیابان فردوسی، فرعی ۹ شرقی،

پلاک ۱۶. کد پستی: ۸۳۱۴۷۷۳۵۹۱ تلفن: ۰۵۶۱۴۴۴۷۱۸۷ و ۰۹۱۳۳۳۶۱۰۴۰

EMAIL: FARHOODGOL@YAHOO.COM , FARHOOD.GOL@GMAIL.COM

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی ترویج چند منظوره در حفظ و احیاء مراتع استان مرکزی در ۱۳۸۸-۱۳۸۷ پرداخته است. این تحقیق از نوع کاربردی و به روش توصیفی، همبستگی، بازپسین و قیاسی می باشد. جامعه آماری مورد مطالعه شامل ۶۳۱ نفر از بهره برداران مراتع که در دوره های ترویجی شرکت کرده اند و ۶۳۲ نفر از بهره بردارانی که در دوره های آموزشی ترویجی شرکت نکرده اند می باشد، بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه برای هر گروه ۱۱۰ نفر محاسبه شده است. شیوه اجرای تحقیق بصورت میدانی و با استفاده از دو نوع پرسشنامه صورت گرفته است و برای تحلیل داده ها از نرم افزار Spss استفاده شده است. نتایج نشان می دهد اثربخشی دوره آموزشی در زمینه های: تأمین اهداف آموزشی، مناسب بودن عوامل محیطی، مناسب بودن محتوای برنامه آموزشی، مناسب بودن آموزشگر، استفاده از روش های آموزشی، استفاده از فناوری آموزشی، افزایش دانش، بینش و مهارت و رضامندی از دوره های آموزشی در حد متوسط بوده است ضمن اینکه افراد آموزش دیده نسبت به افراد آموزش ندیده دارای میزان تولید و درآمد نسبتاً بیشتری بودند. نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن نشان می دهد که رابطه بین متغیرهای: سطح تحصیلات، کل درآمد سالیانه، تجربه یا سابقه بهره بردار، مناسب بودن زمان برگزاری دوره، میزان انطباق هدف با نیاز آموزشی، میزان انطباق محتوا با نیاز آموزشی، واضح و قابل فهم بودن مطالب آموزشی، میزان ارتباط آموزشگر با بهره برداران، ایجاد حس مشارکت در بهره برداران، بکارگیری شیوه های مختلف آموزشی، میزان افزایش دانش بهره برداران، تغییر در انگیزه بهره برداران نسبت به شغلهشان، بکارگیری دانش فرا گرفته شده در عمل، استفاده از دانش فرا گرفته شده در حل مشکلات، میزان یادگیری مهارتهای جدید، افزایش تسلط بهره برداران در انجام بهتر امور، تمایل به شرکت مجدد در کلاسهای آموزشی، رضایت از دوره های آموزشی، نو بودن مطالب آموزشی، انطباق محیط آموزشی با شرایط بهره برداران همبسته است ولی رابطه بین میزان مراتع در اختیار مرتعداران با اثربخشی دوره های ترویجی همبستگی معکوس است. نتایج حاصل از من وایت نی بیانگر آن است که بین میزان اثر بخشی دوره های ترویجی بر اساس نوع مالکیت، مالکیت فردی - گروهی معنی دار بوده است نتایج حاصل از تاثیر جمعی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته اثربخشی دوره های ترویجی از طریق رگرسیون چند متغیره به روش گام به گام حاکی از آن است که متغیرهای انطباق محتوای آموزشی با نیاز واقعی بهره برداران، میزان تجربه بهره برداران و دفعات شرکت بهره برداران در کلاسهای آموزشی نقش مثبت و معنی داری بر اثربخشی دوره های ترویجی داشته اند.

واژگان کلیدی: ترویج، حفظ، احیاء، مراتع، مرکزی، ایران

مقدمه

از دیر باز تا زمان حال و از حال تا آینده بسیار دور تداوم منابع طبیعی تجدیدشونده باعث تداوم حیات بشری شود و این منابع نقش حیاتی در زندگی او بازی می کنند. انسان از روزگاران گذشته طبیعت را بهترین بستر برای تأمین مایحتاج خود دانسته است. در ابتدا بخاطر جمعیت کم انسان و فراوانی منابع هیچ مشکلی از جنبه تأمین غذا وسایر مایحتاج برای وی وجود نداشت. اما بعدها با افزایش جمعیت از یکسو و کمبود منابع طبیعی از سوی دیگر موجبات تخریب منابع طبیعی ایجاد شد. در حال حاضر تأمین مایحتاج جمعیت شش میلیاردی جهان کاری بس مشکل است و با روند روبه افزایش جمعیت که در هر ثانیه سه نفر و در هر شبانه روز دویست هزار نفر به جمعیت جهان اضافه می شود. در این میان تولیدات فرآورده های دامی اهمیت ویژه ای دارند. همین امر باعث استفاده بیش از حدی از مراتع می شود که در نتیجه چرای بی رویه، مراتع از حالت مرتع بودن خارج و دیگر قابل بهره برداری نیستند. بدین لحاظ لزوم توجه به این منابع و استفاده بهینه و علمی از آنها به چشم می خورد (ابطحی و پیدایی، ۱۳۸۴). منابع طبیعی "کلیه منابع خدادادی که دست بشر در تولید اولیه آن نقش و سهم قابل ملاحظه ای نداشته است و هرگاه به علت توسعه تکنولوژی نوین، بشر قادر به تأثیری در این منابع شده که این تأثیر در مجموع جنبه حفاظت و بهره برداری اصولی از آن منابع را در برداشته است." (سازمان جنگل و مراتع و آبخیزداری، ۱۳۷۸). در این رابطه ترویج با نقشی که در منابع طبیعی و توسعه کشور دارد می تواند با تأکید بر روی منابع طبیعی تجدید شونده نسبت به اثرات مستقیم و غیرمستقیم آن، که مهمترین عامل در امر توسعه اقتصادی - اجتماعی کشور ماست و با استفاده مطلوب از آنها ضامن ماندگاری و توسعه پایدار کشور شود وعدم توجه به آن می تواند ضامن مسائلی شود که در مجموع برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور را با مخاطره جدی روبرو می سازد (ابوئی، ۱۳۸۰). در این پژوهش به دنبال این خواهیم بود که با استفاده از ترویج که می تواند نقش مهمی در افزایش دانش، بینش و مهارت بهره برداران داشته باشد باعث حفظ، احیاء، توسعه و استفاده های فرعی از مرتع در جهت هم توانمندسازی مرتع و هم توانمند کردن مرتعداران چه از لحاظ اقتصادی و چه از لحاظ تأمین غذای دام شویم و اثربخش بودن این برنامه ها را مورد تحلیل قرار دهیم که تا چه اندازه در ایجاد این نگرش و این قابلیت در سطح مرتع و مرتعدار موفق بوده است؟

مواد و روش ها

تحقیق حاضر به شیوه میدانی وبا استفاده از دو نوع پرسشنامه صورت گرفته است پرسشنامه اول مربوط بهره بردارانی (اعم از مرتعداران(دامداران)، زنبورداران و بهره برداران گیاهان دارویی) می باشد که در دوره های آموزشی - ترویجی شرکت داشته اند و پرسشنامه دوم مربوط به بهره برداران فوق الذکر می باشد که در دوره های مذکور شرکت نداشته اند. افراد مورد مطالعه بصورت نمونه گیری طبقه ای نسبی انتخاب گردیده اند و پرسشنامه های تحقیق توسط آنها تکمیل شده و پس از جمع آوری اطلاعات کاراستخراج و تجزیه و تحلیل این اطلاعات با استفاده از Spss Win صورت گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل دو گروه از بهره برداران مراتع (اعم از مرتعداران و دامداران زنبورداران و بهره برداران گیاهان دارویی) می باشد. گروه اول، بهره بردارانی می باشند که در دوره های آموزشی و ترویجی شرکت نموده اند که تعداد این افراد ۶۳۱ نفر می باشد و گروه دوم شامل کسانی است که در دوره های آموزشی - ترویجی شرکت نکرده اند که تعداد این افراد نیز ۶۳۲ نفر می باشد.

نتایج و بحث

نتایج بیانگر آن است که متوسط سابقه مرتعداری افراد آموزش دیده برابر ۲۸ سال می باشد و متوسط سابقه مرتعداری افراد آموزش ندیده برابر ۲۷ سال می باشد. همچنین متوسط سابقه دامداری افراد آموزش دیده برابر ۲۵ سال و متوسط سابقه دامداری افراد آموزش ندیده برابر ۳۱/۵ سال، متوسط سابقه فعالیت افراد آموزش دیده در خصوص گیاهان دارویی ۱۷/۵ سال و متوسط سابقه فعالیت افراد آموزش ندیده در خصوص گیاهان دارویی ۱۰ سال و سرانجام متوسط سابقه زنبورداری افراد آموزش دیده برابر ۶/۵ سال و متوسط سابقه زنبورداری افراد آموزش ندیده برابر ۴/۵ سال بوده است. نتایج نشان می دهد که میزان نیاز آموزشی افراد آموزش دیده و

آموزش ندیده در خصوص مرتعداری در حد متوسط بوده است ولی میزان نیاز آموزشی هر دو گروه در خصوص دامداری در حد متوسط رو به پایین و در زمینه تولیدات گیاهان دارویی و زنبورداری در حد کم بوده است. ضمن اینکه میزان علاقه افراد آموزش دیده و آموزش ندیده به حفظ و احیای مراتع در حد زیاد عنوان شده است. میزان تناسب اهداف آموزشی با نیازهای واقعی بهره برداران در حد متوسط به بالا بوده است. همچنین نتایج در خصوص اثربخشی عوامل محیطی نتایج بیانگر آن است که مکان برگزاری دوره های آموزشی و زمان برگزاری دوره های آموزشی در حد متوسط مناسب بوده است. تناسب مطالب آموزشی ارائه شده با نیازهای شغلی بهره برداران در حد متوسط به بالا بوده است و میزان واضح و قابل فهم بودن مطالب، جدید و نو بودن مطالب و نیز جهت گیری مطالب در راستای حفظ و احیاء مراتع در حد متوسط و به بالا بوده است. در خصوص میزان مفید بودن محتوای برنامه های آموزشی نتایج بیانگر آن است که به ترتیب اولویت: محتوای برنامه های آموزشی زنبورداری، کشت گیاهان دارویی، رعایت فصل چرا (از شاخه مرتعداری)، دامداری و مرتعداری (بذرکاری، قرق، بوته کاری و کوپه کاری) مفید بوده اند. میزان تناسب مطالب کلاسی با فعالیتهای عملی و کارگاهی در حد کم بوده است ولی میزان رضایت افراد مورد مطالعه از شیوه های آموزشی برای ارائه مطالب در حد زیاد بوده است. همچنین از روش سخنرانی و بحث گروهی در حد زیاد در طول دوره استفاده شده است ولی از سایر روشهای آموزشی در حد کم استفاده به عمل آمده است. به طور کلی می توان اظهار نمود که افزایش تولیدات نسبت به قبل از شرکت در دوره های آموزشی در حد خوبی بوده است. در خصوص تاثیر روشهای ترویجی در بهبود عملکرد افراد آموزش دیده نتایج بیانگر آن است که شرکت در کلاسهای آموزشی و ترویجی بیشترین تاثیر را در بهبود عملکرد افراد آموزش دیده داشته است. همچنین تماس با مروج در مرکز خدمات، ملاقات با مروج در مرکز روستا و بازدید از مزارع نمونه تاثیر در حد متوسط و استفاده از گردش علمی، شرکت در کارگاههای آموزشی، مدرسه در مزرعه، پوستر و بروشورهای ترویجی، مطالعه نشریات و مجلات ترویجی، نمایش فیلم های ترویجی و طرحهای تحقیقی و ترویجی تاثیر در حد کم بر بهبود عملکرد بهره برداران داشته است.

نتیجه گیری کلی

- ۱- اطلاع رسانی کاملی از زمان و مکان برگزاری دوره های آموزشی صورت گیرد و حتی المقدور از تمام بهره برداران برای شرکت در کلاس های آموزشی دعوت به عمل آید.
- ۲- برای شرکت هر چه بیشتر بهره برداران در کلاس های آموزشی مکان مناسبی در نظر گرفته شود و زمان آن با توجه به فصل بیکاری بهره برداران برنامه ریزی شود تا بهره برداران بتوانند در دوره های آموزشی شرکت نمایند.
- ۳- با توجه به تاثیر آموزش های تجربی و دانش بومی در خصوص حفظ و احیاء مراتع و نیز افزایش تولیدات مرتعی توصیه می گردد که از دانش بومی و تجربیات بهره برداران در این خصوص استفاده بهینه به عمل آید.
- ۴- محتوای برنامه های آموزشی به ویژه در زمینه بذرکاری، قرق، بوته کاری و کوپه کاری و رعایت فصل چرا از نظر فنی ارتقاء یابد و مطابق با آخرین یافته های تحقیقاتی و دانش روز باشد.
- ۵- آموزشگران از روشهای آموزشی مختلف و نیز از وسایل آموزشی و کمک آموزشی در طول دوره بیشتر بهره گیرند.
- ۶- با توجه به اینکه تناسب مطالب کلاسی با فعالیتهای عملی و کارگاهی در حد کم بوده است لذا پیشنهاد می شود از فعالیتهای عملی و کارگاهی بیشتر استفاده شود.

۷- با توجه به اینکه از کانالهای ارتباطی نظیر: مروجان کشاورزی، رهبران محلی، کشاورزان نمونه محلی، برنامه های تلویزیونی، مجلات و نشریات، بازدید از مزارع نمونه، فیلم های آموزشی ویدیویی و برنامه های رادیویی در منطقه مورد مطالعه در حد کم استفاده شده است لذا پیشنهاد می گردد بخش ترویج و آموزش ادارات و مراکز خدمات جهاد کشاورزی برای افراد با سواد در این خصوص اقدامات لازم را به عمل آورند.

۸- کسانی که در دوره های آموزشی شرکت نموده اند جهت افزایش انگیزه و کارایی بهتر از حمایت های دولتی نظیر تسهیلات بانکی، نهاده های کشاورزی برخوردار گردند.

۹- با توجه به تمایل زیاد بهره برداران به شرکت مجدد در دوره های آموزشی توصیه می گردد که کلاسهای تکمیلی برای این گروه از بهره برداران تدارک دیده شود.

۱۰- برای اثربخشی بیشتر دوره های ترویجی برنامه گردش علمی، کارگاههای آموزشی و مدرسه در مزرعه در اولویت کاری برگزار کنندگان دوره های آموزشی قرار گیرد.

۱۱- برای افزایش دانش و تغییر در نگرش بهره برداران تحصیل کرده توصیه می گردد که نشریات، مجلات، پوستر و بروشورهای ترویجی در بین بهره برداران به صورت رایگان توزیع گردد.

۱۲- برای افزایش دانش و تغییر در نگرش بهره برداران بی سواد و کم سواد از نمایش فیلم های ترویجی در خصوص مرتعداری، دامداری، زنبورداری و تولید گیاهان دارویی بیشتر استفاده گردد.

۱۳- از رهبران محلی برای ترغیب کردن بهره برداران به شرکت در کلاس های آموزشی بیشتر استفاده گردد.

۱۴- آموزشگران از مطالب نو و جدید در خصوص فعالیت های مرتعداری برای آموزش بهره برداران بیشتر استفاده نمایند.

پیشنهادات برای تحقیقات آتی

- ۱- بررسی نقش آموزش و ترویج در اجرا و پیشبرد طرحهای مرتعداری در سایر نقاط کشور
- ۲- بررسی تطبیقی دیدگاه کارشناسان و مرتعداران در خصوص اثر بخشی طرحهای مرتعداری در مناطق کشور
- ۳- بررسی تطبیقی دیدگاه کارشناسان و مرتعداران در خصوص پذیرش طرح تعادل دام و مرتع در مناطق کشور
- ۴- بررسی اثربخشی عوامل آموزشی و ترویجی بر مؤفقت تعاونی های مرتعداری
- ۵- بررسی رابطه بین خصوصیات فردی مرتعداری و اثربخشی دوره های آموزشی و ترویجی
- ۶- سنجش اثربخشی میزان مشارکت مرتعداران در حفظ، احیاء و توسعه مرتع استانهای کشور
- ۷- بررسی ارزشیابی مؤفقت طرح های ترویجی به شکل ترویج چند منظوره در مراتع.

منابع

- ۱- آئینی، ف. ۱۳۷۸، سنجش اثربخشی آموزش مولدان در افزایش تولیدبرنج استانهای گیلان و مازندران در سال ۱۳۷۶-۱۳۷۷.
- ۲- ابطیحی، س.ح. و پیدایی، م. ۱۳۸۴. شیوه های نوین ارزشیابی اثربخشی دوره های آموزشی در سازمانها. نشریه مدیریت و توسعه شماره ۱۸.
- ۳- ابوبیبه، ف. ۱۳۸۰. رابطه برخی از عوامل مؤثر در جلب مشارکت دامداران در حفظ و احیاء مراتع استان سمنان. کارشناسی ارشد رشته ترویج و آموزش کشاورزی، تهران: دانشگاه علوم و تحقیقات.
- ۴- سازمان جنگل و مرتع و آبخیزداری. ۱۳۷۸. مراتع ایران و روشهای مدیریت و اصلاح و احیاء آن جهت استفاده مروجین بخش مرتع، تهران: وزارت جهادسازندگی.

Role of extension in pasture conservation and revitalization in center of Iran

Farhood Golmohammadi^{1*} Mohammad Karim Motamed²

1. Ph.D. - A faculty member in : Islamic Azad University - Birjand Branch – Birjand . IRAN

2. Assistant Dean and Associate Professor; Guilan University. Rasht, Iran

Address Farhood Golmohammadi: No. 16 ; 9 Eastern Alley ; Ferdowsy street ; Shahin shahr ; Isfahan
Province , IRAN. Postal code:8314773591 TEL : 00983125245914 & 00989133261040

EMAIL: FARHOODGOL@YAHOO.COM , FARHOOD.GOL@GMAIL.COM

Abstract :

This study is a cause-correlation research dealing with the multi- purpose extension education programs in pasture conservation and revitalization. The statistical population consisted of two groups of rangers as; 631 rangers who participated in pasture extension education projects and 632 who didn't. From each group 110 rangers were selected randomly according to Kucran sampling formulas and two well structured questionnaires were used to collect data from the sample groups and data processing was done by SPSS. The outcomes of this study showed most of the extension education variables; fulfilling educational goals, appropriateness of the educational environment, content of the program, suitability of the educators, educational methods used, using educational technology participants satisfaction were at moderate level as perceived by the participants . Calculating Spearman Correlation Coefficient showed a negative correlation between pasture size and participants' satisfaction, but positive correlation between few extension education, individual, pasture varieties. Applying Mann Whitney U test shoed a statistically significant difference between participants satisfaction based on their pasture possession (i.e. individual, group or cooperative). Using Multiple Regression model also showed meeting participants educational needs, participants job experience and number of extension classes attended had positive role on extension effectiveness. Comparing two groups of samples reviled significant difference between the level of their education. That is those rangers who participate in extension projects had higher level of education

Key words : Extension, ,pasture, conservation, revitalization, center, Iran.